

סימן יב

שיטת הרמב"ם בסוגית שכונני גואי

במס' ב"ב (כט ע"ב) איתא:

ההוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ביתא, א"ל מינך זבינתיה ואכלית שני חזקה, א"ל אנא בשכונני גואי הואי. אתו לקמיה דרב נחמן, אמר ליה זיל ברור אכילתך. א"ל רבא הכי דינא, המוציא מחבירו עליו הראיה. ורמי דרבא אדרבא ורמי דרב נחמן אדרב נחמן, וכו'.

בביאור סוגיא זו נחלקו הראשונים. דעת רשב"ם ותוס' שהמערער טוען שהיה דר בחדרים הפנימיים, והיתה לו דרך עליו בבית החיצון ולכך לא מחה. והרמב"ן הקשה עליהם, וכי אין אדם עשוי למכור בית החיצון ולשייר הפנימי לעצמו, ומדוע לא תעלה לקונה חזקתו בבית החיצון שהוא דר ומשתמש בו לבדו.

הרי"ף הביא שהגאונים פירשו דמיירי שלמערער אין עדים שהבית היה שלו, וזה טעמו של רבא שחלק על רב נחמן. והקשה עליהם הרי"ף ודחאם. והרי"ף עצמו פירש דמיירי שלמערער יש עדים שהיה שלו, והמחזיק טען מינך זבינתיה. טען המערער, הרי בזמן שאתה אומר שקנית לא הייתי בעיר. ואמר רב נחמן למחזיק זיל ברור אכילתך, דהיינו שיביא ראיה שהיה המוכר עמו חד יומא במתא כי היכי דתהוי אכילתו אכילה.

הרא"ש הקשה עליו, מדוע יהיה המוכר נאמן לומר שלא היה בעיר ויפסול חזקת המחזיק, הא חזקה במקום שטר עומדת, והוי כטוען פסול הוא, דלא מהני. ועיי"ש עוד מה שהקשה. גם הרמב"ן הקשה על הרי"ף שאפילו לדבריו מודה המוכר שלא היה במקום שיש חירום וליכא שיירות, ואם כן מדוע לא יהיה הלוקח נאמן בחזקתו כיון שהמוכר שמע ולא מיחה, והאריך שם. ופירש הרמב"ן שטען המערער שהיה במקום רחוק ולא שמע החזקה ולכן לא מיחה.

הרמב"ם (הל' טוען ונטען, פט"ו ה"י) כתב:

הביא המערער עדים שזו השדה שלו, וזה שבתוכה טוען ממך

לקחתיה ואכלתיה שני חזקה, והביא עדים שאכל שני חזקה. טען המערער ואמר, היאך תטעון שלקחת ממני היום שלש שנים ובאותו הזמן לא הייתי במדינה זו. מצריכין זה שבתוכה להביא ראיה שזה פלוני שמערער היה עמו במדינה בזמן הזה שטוען שמכר לו בו אפילו יום אחד כדי שיהיה אפשר שימכור, ואם לא הביא מסלקין אותו.

וכתב הרב המגיד שהרמב"ם מפרש המעשה דשכונני גוואי כפירוש הרי"ף. והביא מה שהקשו עליו, שאפילו לא היה המערער במדינה ודאי שמע החזקה, ומדלא מיחה הפסיד. ורצה לפרש דעת הרמב"ם והרי"ף דמיירי בידוע שהמערער לא היה במדינה בזמן שהמחזיק טוען שקנאה, ובלאו הכי יודה רב נחמן שאין המחזיק צריך להביא ראיה. ודבריו קשים להולמם בלשון הרמב"ם שכתב בפירוש טען המערער וכו' משמע דמיירי שהמערער רק טען כך אבל לא הביא עדים וראיות לדבריו.

הכסף משנה הביא את דברי הרי"ב ברצלוני (הובאו בטור, סי' קמו), שאם המחזיק טען שקנה השדה ביום פלוני, בזה יכול המוכר לטעון שבאותו יום לא היה במדינה, אבל אם המחזיק לא הזכיר היום שקנה בו, אין המוכר יכול לטעון שלא היה במדינה לפי שיכול המחזיק לומר שקנה ביום אחר. ועיין ב"י (סי' קמ, אות יז), שהביא דברי הרי"ף והקושיות שהקשו עליו ומשמע שנקט בפירוש הסוגיא דלא כהרי"ף. ועיין ב"ח (סי' קמו) שהסכים לפירוש הרי"ף והרמב"ם לשיטת הרי"ב ברצלוני, דמיירי שהמחזיק הזכיר היום שמכר לו, בזה נאמן המוכר לומר שבאותו היום לא היה במדינה, דלא גרע מהוציא עליו שטר חוב שיכול הנתבע לומר קיים שטרך, וה"ה כאן נאמן המוכר לומר שבאותו יום לא היה במדינה, ועל המחזיק לקיים חזקתו, דהיינו להוכיח שהמוכר היה עמו בעיר באותו יום, אבל אם המחזיק לא הזכיר היום שקנה בו הקרקע, אין המערער נאמן לומר שלא היה במדינה.

המחבר כתב (שו"ע, סי' קמו, סעיף יא) ממש כלשון הרמב"ם, ובסעיף יב כתב וז"ל:

ויש מי שאומר דדווקא כשמזכיר היום שמכר לו, אבל אם אינו מזכיר היום א"צ להביא ראיה שהיה כאן ביום שקנאה. ואפילו אם יאמר המערער אמור באיזה יום קנית אותו אין מזיקין אותו לכן, וכו'.

וכתב בסמ"ע דהיום לאו דווקא, וה"ה אם הזכיר החודש שקנה וכו' ג"כ יכול המוכר לומר שלא היה במדינה, ועל המחזיק לברור אכילתו.

מ"מ מדברי המחבר נראה שלשיטת הרמב"ם א"צ להזכיר היום שקנה בו ונאמן המערער גם בזה לומר שלא היה במדינה ועל המחזיק לברור אכילתו. ובזה סוברים הי"א שאם לא הזכיר היום שקנה בו אין המחזיק צריך לברור אכילתו. ואם כן דעת המחבר והרמב"ם צריכה ביאור.

ונראה להקדים דהנה הרמב"ם והמחבר שהעתיק לשונו, כתבו וז"ל: "טען המערער ואמר היאך תטעון שלקחת ממני היום ג' שנים ובאותו זמן לא הייתי במדינה" וכו'. רואים שהרמב"ם העמיד מעשה דשכונני גוואי שהמחזיק טען שהיום נשלמה חזקתו וכלשונו היום ג' שנים. יוצא שהמחזיק ציין זמן מוגדר שקנה בו הקרקע, לכן יכול המערער לומר לא הייתי במדינה באותו זמן ועל המחזיק להביא ראיה שהיה עמו במדינה בזמן שטען שקנה הקרקע, והי"א סוברים שצריך לציין יום מפורש או חודש מסויים, אחרת אין המערער יכול לטעון שלא היה במדינה אבל בעיקר הדין אין מחלוקת ביניהם, וכן משמע מדברי הכ"מ שהבאנו.

וכן נראה מדברי הגר"א בביאורו לשו"ע (סי' קמו, ס' יב) שכתב וז"ל: "ויש מי, שם ל"ח, כדי שיהא באספמיא וכו', ות"ק לא פליג עליו בהא, כמש"כ שם ל"ט ע"א איתיביה רבא וכו'", וצריך ביאור מה ראה הגר"א להביא לכאן פלוגתא דת"ק ורבי יהודה גבי מפני מה אמרו ג' שנים לחזקה.

ונראה דהגר"א דקדק בדברי רבי יהודה שלכאורה יש מהם סתירה לדברי רב נחמן. דהא ר"י אמר דטעמא דג' שנים לחזקה כדי שיהיה באספמיא ויחזיק שנה ויודיעוהו שנה ויבא לשנה אחרת. והרי לדברי רב נחמן אם המוכר באספמיא וטוען שלא מכר, על הלוקח לברור אכילתו ולהביא ראיה שהמוכר היה עמו במדינה, ובזה תועיל לו חזקתו. ואילו לדברי ר"י מהניא ללוקח חזקתו גם אם היה המוכר באספמיא. והרי אף ת"ק לא פליג בהא, וא"כ כ"ע סברי שגם אם המוכר אינו במדינה עם המחזיק וטוען שהמחזיק נמצא בבית בגולה, שהרי המוכר היה באספמיא. מ"מ מהני ללוקח ג' שנים שהחזיק, וקשה לר"נ. כדי לתרץ קושיא זו אמר ר"י ברצלונני לפי דברי הגר"א שם שהלוקח ציין שקנה ביום מסויים, או בחדש מסויים כדברי הסמ"ע, וטען המוכר שבאותו יום או חדש לא היה במדינה, בזה יודו גם ת"ק ור"י שהמוכר נאמן וצריך הלוקח לברור אכילתו. אבל אם הלוקח לא ציין הזמן שקנה הבית או השדה,

בזה פשיטא שגם לר"נ מהניא ללוקח חזקתו ואין טענת המוכר שלא מכר שהרי היה באספמיא חשובה טענה. וכדברי רבי יהודה ות"ק במשנה (לח ע"א). ונתבארו דברי הגר"א בשיטת ר"י ברצלוני.

ונראה שגם הרמב"ם התקשה כר"י ברצלוני לפי ביאור הגר"א, שגם הרמב"ם כתב בפירוש המשנה שם וז"ל: "ושלא בשעת חירום, אפילו הוא באספמיא וזה המחזיק בירושלים, תהיה חזקה, ואפילו לדעת ת"ק, ורבי יהודה סבר שאפילו בשעת חירום הוא חזקה בג' שנים". הרי דעתו מפורשת שאפילו היה המחזיק בירושלים והמערער באספמיא הוא חזקה. וא"כ קשה מהמשנה אליבא דכ"ע על רב נחמן דס"ל שאם המוכר טוען שלא היה במדינה נאמן הוא ולא תועיל ללוקח חזקתו עד שיביא ראיה שהיה המוכר עמו במדינה. לכן דקדק הרמב"ם בלשונו וכתב שטען המערער איך תטעון שקנית ממני היום ג' שנים, וכו'. דהיינו אם המערער בא ביום ששלמו ג' שנים ומודה שלמחזיק יש שני חזקה, אבל לדבריו הוא לא מכר שהרי טענתו שכלל לא היה אז במדינה, בזה ס"ל לרב נחמן שצריך המחזיק להביא ראיה שהמוכר היה עמו במדינה לברור אכילתו. ובוה מודים גם ת"ק ור"י. אבל אם בא המערער אחרי ששלמו ג' שנים אינו נאמן לטעון שלא מכר שהרי לא היה אז במדינה, ותועיל ללוקח חזקתו. וזו היא שיטת ת"ק ור"י שם במשנה. ונתבארו דברי רבינו ושיטתו.